

FIRAT ÜNİVERSİTESİ İLAHİYAT FAKÜLTESİ DERGİSİ

FIRAT UNIVERSITY JOURNAL OF THE FACULTY OF THEOLOGY

Sayı: 28/2 (Aralık / December 2023), 119-135

Belâ ve Musibetlerde İnsanın Rolü ve Tavrı (Âyet ve Hadisler Çerçevesinde)

The Role of Man in Troubles and Disasters (From the Verses of the Qur'an and Hadiths)

Mesut ŞEN

Dr. Arş. Gör., Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kur'ân-ı Kerim Okuma ve Kırâat
Anabilim Dalı

Ph. D. Research Assistant, Fırat University, Faculty of Theology, Department of Quran
Reading and Recitation Science, Elazığ/Türkiye
m.sen@firat.edu.tr ORCID: 0000-0003-0398-5311

Nizamettin ÇELİK

Dr. Öğretim Üyesi, Fırat Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kur'ân-ı Kerim Okuma ve
Kırâat Anabilim Dalı

Asst. Prof. Dr., Fırat University, Faculty of Theology, Department of Quran Reading
and Recitation Science, Elazığ/Türkiye
nizamettin.celik@firat.edu.tr ORCID: 0000-0003-3804-2604

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Makale İşlem Süreci / Article Processing

Geliş Tarihi / Date Received: 2023 Kabul Tarihi / Date Accepted: 2023

Geliş Tarihi / Date Received: 3 Ağustos/August 2023 Kabul Tarihi / Date Accepted: 6 Aralık/December 2023

Atıf / Cite as

Şen, Mesut - Çelik, Nizamettin. "Belâ ve Musibetlerde İnsanın Rolü ve Tavrı (Âyet ve Hadisler Çerçevesinde)". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28/2 (Aralık 2023), 119-135.

DOI: 10.58568/firatilahiyat.1337176

İntihal / Plagiarism

Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Mesut Şen - Nizamettin Çelik).

Yayıncı / Published by

Fırat Üniversitesi/ Fırat University

Lisans Bilgisi / License Information

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.
This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

The Role of Man in Troubles and Disasters (From The Verses of The Qur'an and Hadiths)

Abstract: Declaring that the universe was created in a certain order, Almighty Allah said, "Do not make mischief on earth after it has been brought into order." With this statement He made, He warned humanity not to disturb the established order. Natural disasters such as epidemics, earthquakes, floods and landslides that we face in the 21st century make it necessary to draw attention to the actions of people once again. Human beings, who interfere with nature irresponsibly, disrupt the balances in the universe, and these disturbed balances return to humanity as a calamity over time. Almighty Allah declares in many verses that these calamities are the result of people's own deeds. In this context; He emphasizes the expressions "bimâ kesebû, "bimâ kesebet eydinnâs", "febimâ kesebet eydikûm", "bimâ kaddemet eydîhim", "bimâ zalemû". It is understood from these expressions that a significant part of the calamities is caused by human error, negligence and unjust interventions.

While troubles and calamities mean punishment/retribution for some people, the same event can be a test or a lesson for other people. In this context, it is stated in the Qur'an that many troubles and calamities that have been experienced in the past, such as Noah's Flood, have been made a lesson for all humanity as follows: "As for the people of Noah, We drowned them because they denied their prophet, and made them a sign for the people." As can be seen, while it is stated in the verse that the cause of the torment is people's denial of the prophets, on the other hand, it is emphasized that this event is a lesson for all humanity. However, it is stated in the next verse that those who do not take lessons from these events and warnings and insist on doing what whatever they desire, deserve punishment.

However, the words of the Prophet also guide us regarding the epidemic that befell us and our attitude towards troubles. He (saw) prayed to Allah so that his ummah would not be destroyed altogether. He said that "taun" is a kind of punishment that Allah punishes some people, but it is a mercy for believers.

In line with the verses we have mentioned, although most of the calamities are the result of human actions, it is out of the question to call every calamity a divine punishment. Because the prophets suffered the greatest of troubles. This topic is too broad to be tackled from a single point of view. The individual, social, human, divine and test dimensions of the subject should be evaluated as a whole. Therefore, such a sensitive issue that needs to be evaluated from multiple perspectives; and bringing only a part of it to the fore as "trouble equals divine punishment" would be to deviate the subject from its target. In this study, within the framework of the scriptures, the individual, social and divine dimensions of troubles and calamities, these calamities may have spiritual causes as well as material reasons; it will be examined that every calamity is not caused by the mistakes of people, but some of them are caused by what people do. In addition, it will be pointed out that troubles and calamities should be evaluated in a multi-dimensional way within the framework of main elements such as faith, test, hope, precaution, trust, patience, prayer and divine providence.

Keywords: Quran, Faith, Trouble, Disasters, Destiny, Repentance, Prayer.

Belâ ve Musibetlerde İnsanın Rolü ve Tavrı (Âyet ve Hadisler Çerçevesinde)

Öz: Yüce Allah, kâinatın belli bir düzen içerisinde yaratıldığını beyan ederek, "Düzene sokulduktan sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın." ifadesiyle bu nizâmı bozmamaları hususunda insanlığa uyarıda bulunmuştur. 21. Yüzyılda, tarihteki helak edilen kavimleri hatırlatacak boyutlarda karşılaştığımız salgın hastalık, deprem, sel ve heyelan gibi doğal afetler, bir defa daha insanların icraatlarına dikkat çekmeyi gerekli kılmaktadır. Tabiat ve fitrata sorumsuzca müdahale eden insanoğlu kâinattaki dengeleri bozmakta, bozulan bu dengeler ise zaman içerisinde felaket olarak insanlığa geri dönebilmektedir. Yüce Allah birçok âyette bu musibetlerin, insanların kendi yaptıklarının sonucunda olduğuna; "bimâ kesebû, "bimâ kesebet eydinnâs", "febimâ kesebet eydikûm", "bimâ kaddemet eydîhim", "bimâ zalemû" ifadeleriyle vurgu yapmaktadır. Bu ifadelerden anlaşılan musibetlerin önemli bir kısmının insanoğlunun

hata, ihmal ve haksız müdahaleleri sebebiyle olduğudur.

Belâ ve musibetler insanlardan bir kısmı için ceza/karşılık anlamına gelirken aynı olay diğer insanlar için bir imtihan ya da bir ders niteliği taşıyabilmektedir. Bu bağlamda Kur'ân-ı Kerîm'de, Nuh'un (as) kavminin peygamberlerini yalanlamaları sebebiyle suda boğulduğu, başlarına gelen bu azabın da tüm insanlığa bir ders ve ibret kılındığı, zulmedenler için acıklı bir azap hazırlandığı ifade edilir. Görüldüğü üzere âyette bir yandan azabın sebebinin insanların peygamberlerini yalanlamaları olduğu ifade edilirken diğer yandan bu olayın tüm insanlık için ders alınması gereken bir ibret tablosu olduğu vurgulanmıştır. Ancak bu hâdiselerden ve uyarılardan ibret almayı kendi nefislerinin istekleri doğrultusunda küfür ve zulümde ısrar edenlerin, azabı hak ettikleri de bir sonraki âyette Hûd'un kavmi olan Âd, Sâlih'in kavmi Semûd ve Şuayb'in (as) kavmi Ress ashâbî örneğinde haber verilmiştir.

Bununla beraber, başımıza gelen salgın hastalık, belâ ve sıkıntılara karşı tavrımızla ilgili Hz. Peygamber'in (sav) sözleri de bizlere yol göstermektedir. O (sav), toptan helâk yerine kendi ümmetinin tâun/veba ile ve ta'n ile yani Allah yolunda savaşarak yaralanma ile ölümünü dilemiş, tâun'u Yüce Yaraticının kimilerine ceza ve azap olarak verdiğini ancak müminlere (günahlarının affına ya da derecelerinin yükselmesine vesile olmak üzere) bir rahmet olarak verdiğini söylemiştir. Yine, müminin durumunun çok hoş olup Allâh'ın takdir ettiği şeyin mutlaka onun hayrına olduğunu bir diken batsa bile bunun günahlara kefarete olacağını ifade etmiştir. Hz. Peygamber, bu hadisleriyle başa gelen musibetlerin müminler için her zaman olumsuz olmadığına dikkat çekmiştir.

Zikrettiğimiz âyetler doğrultusunda belâların birçoğu insanoğlunun yaptıklarının bir sonucu olsa da meydana gelen her musibet için ilahi ceza denmesi de söz konusu değildir. Zira sıkıntıların en büyüğünü peygamberler çekmiştir. Bu konu tek bir bakış açısıyla ele alınamayacak kadar geniştir. Konunun bireysel, toplumsal, beşerî, ilahi ve imtihan boyutları bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla çok yönlü değerlendirilmesi gereken böylesine hassas bir konunun “belâ eşittir ilahi ceza” şeklinde sadece bir bölümünün ön plana çıkarılması konuyu hedefinden saptırmak olacaktır. Bu çalışmada naslar çerçevesinde, belâ ve musibetlerin bireysel, toplumsal ve ilahi boyutları, bu musibetlerin maddi sebepleri yanında manevi sebeplerinin de olabileceği; her bir musibetin insanların hataları sebebiyle olmadığı ancak bazılarında insanların yaptıklarının da etkili olduğu hususları incelenecektir. Ayrıca belâ ve musibetlerin iman, imtihan, ümit, tedbir, tevekkül, sabır, dua ve takdir-i ilahi gibi ana unsurlar çerçevesinde çok yönlü değerlendirilmesi gerektiğine dikkat çekilecektir. Bununla beraber istiğfar, zikir ve namaz gibi vesilelerle kurulan ilâhî iletişimin, mutluluğa doğrudan etki ettiği de ortaya koyulacaktır. Çalışmanın içerisinde bir kısmına işaret edileceği üzere belâ/musibetler, sebepleri ve sonuçlarına dair konunun farklı boyutlarının ele alındığı çalışmalar yapılmıştır. Ancak bu çalışmada teferruata girmeden konunun tüm yönlerinin âyet ve hadisler çerçevesinde bir bütün olarak ana hatlarıyla ele alınması hedeflenmiştir. Bu bağlamda konu iki bölüm olarak planlanmış olup birinci bölümde sebepleri açısından belâ ve musibetlerde insanın rolü irdelenecek, ikinci bölümde de meydana gelen bu olaylardan sonra insanın/müminin tavrının nasıl olması gerektiği ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, İman, Belâ, Musibet, Kader, İstiğfar, Dua.

Giriş

Hz. Âdem (as) ve eşi cennette her türlü nimet içerisinde yaşıyorlarken, şeytanın vesvesesine uydular ve cennetten çıkarıldılar. İnsanlık tarihinin bu ilk örneği içerisinde birçok hikmeti barındırmaktadır. Bu bağlamda konunun ilerleyen bölümlerinde bazı mesajlara değinilecektir. Kur'ân-ı Kerîm, geçmişte yaşanmış birçok belâ ve musibete, “onların yaptıkları sebebiyle” diye dikkat çekmiş ve bu musibetleri tüm insanlık için ibret vesikası kıldığını beyan etmiştir. Mesela Furkan sûresi 37. âyette tarihte yaşanan en büyük musibetlerden olan Nuh tufanının, peygamberi yalancılıkla suçladıklarından dolayı meydana geldiği ve bu olayın bir âyet, ders ve ibret kılındığı ifade edilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm A'râf 56'da olduğu gibi bazı âyetlerle belli bir düzen içerisinde yaratılan kâinatta

bozgunculuk yapmamamız gerektiği konusunda bizleri uyarmıştır. Ancak insan, bazen ahlaksızlığı yayarak bazen de tabiata sorumsuzca müdahale ederek yeryüzünde dengeleri bozmaktadır. Bu ise zaman zaman insanlığa salgın hastalık, belâ ve musibet olarak geri dönmektedir. Dolayısıyla bu musibetlerin önemli bir kısmı insanoğlunun hata, ihmal ve haksız müdahaleleri sebebiyle olmaktadır. Ancak, meydana gelen her musibet için ilahi ceza denmesi söz konusu değildir. Zira sıkıntıların en büyüğünü peygamberler çekmiştir. Bu konu tek bir bakış açısıyla ele alınamayacak kadar geniştir. Konu; bireysel, toplumsal, beşeri, ilahi ve imtihan yönleriyle çok boyutlu bir gerçekliği barındırmaktadır. Bu konuda kelâmî, fikhî ve benzeri alanlarda kısmi olarak bazı bilimsel çalışmalar yapılmıştır.¹ Ancak bu çalışmada âyet ve hadisler ışığında konuya farklı boyutlarıyla yaklaşmış, insan faktörü ve tavrı ön plana çıkarılmıştır. Dolayısıyla çok yönlü değerlendirilmesi gereken böylesine hassas bir konunun “belâ eşittir ilahi ceza” vurgusunun ön plana çıkarılması konuyu hedefinden saptırmak olacaktır. Bu bağlamda çalışmanın örgüsü âyet ve hadisler çerçevesinde şekillenecektir. Şimdi konunun boyutlarını farklı başlıklar altında ele alacağız.

1. Naslarda Belâ-Musibetler ve İnsanın Rolü

Belâ, Arapça bir kelime olup “imtihan etmek-denemek” anlamındadır. Türkçede daha çok sıkıntı ve musibet anlamında kullanılmıştır. Hâlbuki Kur’ân-ı Kerim’de “belâ” kelimesiyle insanın hayır ile de şer ile de yani nimet ile de külfet ile de imtihana tâbi tutulabileceği ifade edilmiştir. İmtihanların genellikle sıkıntıları içermesi ve bu sıkıntılara verilen tepkilerin imtihanın sonucunu belirlemesi sebebiyle sıkıntılar belâ kavramıyla anılmıştır.² Musibet de Arapça bir kelime olup “insanın kendi iradesi dışında karşılaştığı beklenmedik kötü durumlar ve felâketler” anlamına gelmektedir. Genel olarak ağır sıkıntı veren; ölüm, hastalık, kıtlık, kuraklık, deprem gibi âfet ve durumlar için kullanılır.³

1.1. Musibetlerin Meydana Gelmesinde İnsan Faktörü

İlk insan Hz. Âdem (as), eşiyle birlikte cennette her türlü nimet içerisinde yaşıyordu. İşaret edilen ağaca yaklaşmamaları gerektiği, şeytanın apaçık düşman olduğu kendilerine söylenmesine rağmen, şeytan ebediyet vurgusuyla onlara vesvese verdi ve o ağacın meyvesinden yediler. Bunun üzerine üzerlerindeki elbise açılıverdi ve edep yerleri kendilerine görünürdü. Şeytan bu şekilde onların ayaklarını kaydırıldı ve cennetten çıkarılmalarına sebep oldu. Onlar birbirlerinden çok uzaklaştırılarak dünyaya indirildi. Yüce Allah kendilerine tevbe edecekleri duaları öğretti ve o dua ile her ikisi de dua etti. Yüce Allah da tevbelerini kabul edip onları tekrar buluşturdu. Hayatlarına beraberce devam ettiler. İnsanlık tarihinin bu ilk örneği aslında ilahi hikmetin yansıması olarak bizlere birçok ders vermektedir. Bu olay, şeytanın bize düşman olduğu, onun bize farklı yollardan vesveseler verebileceği, onun vesveselerinden uzak kalmaya çalışmamız gerektiği, mutlu olma vaadiyle ona uyduğumuz takdirde mutsuz olacağımız ve ilahi cezayla karşılaşacağımız gibi birçok anlamı içermektedir. (Bk. el-Bakara, 2/35-37, el-A’râf, 7/19-25). Bu kıssa Kur’an’da farklı boyutlarıyla defalarca tekrar edilmektedir. Kur’an’daki her bir tekrar, bulunduğu bağlamda farklı mesajları içerebilmektedir. Öyleyse bu konu üzerinde, derin incelemeler yapıp gerekli mesajların çıkarılmasının bir ödev olarak insana bırakıldığını söylemek mümkündür.

Hz. Âdem kıssasını anlatan âyetlere sadece konumuz açısından baktığımızda, şu hususlar dikkat çekmektedir:

¹ Bk. Metin Özdemir, *İlahi Adalet Ve Rahmet Penceresinden Kötülük Ve Musibetler* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017); Nuh Arslantaş, *İslam Dünyasında Depremler ve Algılanma Biçimleri* (İstanbul, Gelenek Y., 2003); Fatih Sünbül (ed.), *Doğal Afetler: Pandemi ve Deprem* (Ankara, Gazi Kitabevi, 2020); Bu konuda son yapılan çalışmanın, on sekiz ilim adamının katkılarıyla hazırlanmış olan “Dini İlimler Bağlamında Deprem” kitabının olduğu görülmektedir. Teceli KARASU, Mahsum AYTEPE (ed.), *Dini İlimler Bağlamında Deprem* (Ankara: Fecr Yayınları, 2023).

² Bk. Ebû'l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed er-Râğib el-İşfehânî, *el-Mufredât fi Ğaribi'l-Kur’ân*, thk. Şafvân ‘Adnân ed-Dâvûdî (Dimaşk; Beyrut: ed-Dâru’ş-Şâmiyye, 1412), 1/ 145-146.

³ Râğib el-İşfehânî, *el-Mufredât fi Ğaribi'l-Kur’ân*, 1/494-495; Mustafa Çağrı, “Musibet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 31/255; Hayreddin Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2006), 4/752.

- "فَلَمَّا دَافَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْآتُهُمَا" âyetinde (el-A'râf, 7/22); yasak ağacın meyvesinden yedikleri gibi edep yerleri kendilerine görünüyordu buyrulmak suretiyle yasaklanan/haram bir şeyi yemenin etkisinin hemen açığa çıkacağı anlaşılmaktadır. Bundan ötürü Hz. Peygamber'in kelamında kişilik inşasına dair atılan ilk adımlar arasında bütün tezahürleriyle haramlardan uzak durmanın yer aldığı görülmektedir. Nitekim hadislerde bir toplumda zina ve riba/faiz alenen işlendiği zaman boyutunu bilmediğimiz ilahi azabın gelip çatacağı haber verilmektedir.⁴ Diğer taraftan Hz. Peygamber hırtıcı hayvanların ve pençesiyle avlanan kuşların etinin yenmesini yasaklamıştır.⁵ Hz. Peygamber'in eti yemeyen hayvanlarla ilgili yasaklama emri, sağlam bir kişiliğin oluşumunda önemli bir etkiye sahiptir. Elmalılı üzerinde durduğumuz A'râf 22. âyetin tefsirinde şu hususa dikkat çeker: "İnsan Ahsen-i takvim üzere yaratılmış ve ilahi emre uyduğu müddetçe bu halini muhafaza etmektedir. Ancak irade-i cüz'iyyesini ilahi emre muhalefete doğru kullanırsa o nisbette esfel-i sâfilîne doğru yol almış olur. İşte din ve ilahi emirler, insanı ahsen-i takvim üzere tutmaya müteveccih olduğu gibi şeytan da insanı esfel-i sâfilîne doğru indirmeye müteveccihdir. İşte bundan dolayı üstün fitratın gereğince cennette olan Âdem ile Havvâ'ya örtülü yerlerini acmak ve bu şekilde onları cennetten çıkarmak için vesvese vermiştir."⁶

- Yüce Allah, "فَقُلْنَا يَا آدَمُ إِنَّ هَذَا عَدُوٌّ لَكَ وَلِزَوْجِكَ فَلَا يُخْرِجَنَّكَمَا مِنَ الْجَنَّةِ فَتَشْفَى" (Tâhâ 20/117) ifadesiyle, şeytanın düşman olduğu, insanı cennetten çıkarabileceği (cennetten çıkaracak işler yaptırmak üzere vesvese verebileceği), şeytana uyulduğunda insanın mahrumiyette kalacağı ve mutsuzluğa düşeceği konusunda Hz. Âdemi uvarmıştır.

- "فَأَزَلَّهُمَا الشَّيْطَانُ عَنْهَا فَأَخْرَجَهُمَا مِمَّا كَانَا فِيهِ وَقُلْنَا اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ" (el-Bakara 2/36) âyetinde ise Yüce Allah'ın bu uyarısına uyamayan Hz. Âdem ve eşinin ayaklarını şeytanın kaydıracağı, bunun neticesinde buldukları yerden (cennetten) onları çıkardığı, Yüce Allah'ın da onlara oradan yeryüzüne inmeleri emrini verdiği ifade edilmiştir. Yani Hz. Âdem, yasak ağacın meyvesinden yiyor bunun neticesinde hemen, mutluluk yurdu olan cennetten çıkarılarak sıkıntılı bir süreç başlamış oluyor. Hatta Zemahşerî, cennetten çıkarılmanın aynı zamanda içinde buldukları nimet ve saygınlıktan mahrum kalma anlamını da içerdiğini ifade ediyor.⁷

Şeytan ile insanın mücadelesi Hz. Âdemden itibaren hız kesmeden devam etmektedir. O, hala ebediyet vurgusuyla, mutluluk vaadiyle ve çeşitli yollarla insana farklı yollardan vesveseler vermeye devam etmektedir. Bireyleri ve toplumları ifsat etmek için telkinlerine devam etmektedir. Yüce Allah bizleri şeytanın apaçık düşman olduğu ve ona uymamamız gerektiği konusunda birçok âyetiyle uyarmaktadır. (Bk. el-A'râf 7/22; Yasin 36/60). Bizler de Âdem (as) örneğinde olduğu gibi Yüce Allah'ın emir ve yasaklarını unuttur şeytana uyarsak, nimetlerimiz ve mutluluğumuz azalabilir ve ilahi ceza ile karşılaşabiliriz. Bu örnek, bizim hatalarımız sebebiyle musibetlerle karşılaşacağımıza ve mutsuzluğa düşeceğimize dair itibara almamız gereken ilk örnek olarak karşımızda durmaktadır.

Şimdi, insanın karşılaştığı birçok şeyin kendi yaptıklarının sonucunda olduğuna dair; "bimâ kesebû", "bimâ kesebet eydinnâs", "febimâ kesebet eydiküm", "bimâ kaddemet eydihim", "bimâ zalemû" ifadelerini içeren âyetlerden birkaçına işaret edelim.

Fâtır 45. âyette Cenâb-ı Hak, insanları yapmış oldukları hata ve günahlar sebebiyle hemen cezalandırmış olsaydı yeryüzünde hiçbir canlının kalmayacağını (rahmetinin eseri olarak) cezayı gerektiren durumlarda onu ertelediğini ve kendilerine hatalarını düzeltme imkânı verdiğini beyan eder. Yüce Allah insanların yapıp ettiklerinin karşılığını dünyada tam olarak vermez. Onlara mühlet verir. Gerçekten insan kendi hata ve günahlarından başlayarak, Dünya'da olan isyan ve zulümlere baktığında,

⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hakim en-Nisâburî, el-Müstedrek ala's-Sahkayn, (Beyrut: 1990), 2/37. (إذا ظهر الزنى والربا)

⁵ Ebû İsa Tirmizî, , Sünenü't-Tirmizî. thk. Ahmed Muhammed Şakir, Muhammed Fuad Abdulbakî, (Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Ârabiyye, 1977), "Eti'me", 3

⁶ Elmalılı Hamdi Yazır, Hak Dini Kuran Dili (İstanbul: Eser, 1979), 3/2140.

⁷ Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârîzmî ez-Zemahşerî, El-Keşşaf 'an Hakâ'iki Ğavamidi't-Tenzîl ve 'Uyuni'l-Ekâvîl fi Vucuhî't-Te'vîl, çev. Abdulaziz Hatip ve diğerleri (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017), 1/352.

Yüce Allah'ın ne kadar da çok merhametli olduğunu anlamaktadır. İnsan kendine yapılan bir yanlışta nasıl da hemen bir tavrı alıyor. Bu yanlış devam ettiğinde ise tavrını daha üst seviyelere taşıyor ve imkânı varsa cezalandırma yoluna gidiyor. Yüce Allah (cc) ise, merhametinin eseri olarak hemen cezalandırmayıp, pişman olup dönebilecek bir vakit veriyor. Bu âyette dikkatimizi çeken “bimâ kesebû” ifadesiyle gerek insanların gerek toplumların, yaptıkları yanlışlar sebebiyle kendilerine hemen ceza verilmeyeceği, hatalarını fark edip dönebilecekleri kadar sürenin verileceği ancak yaptıkları hatalardan dönmemeleri ve hatada ısrar etmeleri halinde yaptıklarının karşılığının kendilerine verileceğidir.

Yüce Allah Kur'ân-ı Kerîm'de, en azılı düşmana dikkat çekerek onların dünya hayatına dair hoşâ giden sözler söylediklerinden, ancak yönetimi ele geçirdiklerinde ürünleri ve nesilleri helak ederek yeryüzünü ifsat etmek üzere bir çaba içerisine girdiklerinden bahseder. (Bk. el-Bakara 2/204, 205). Bugün, ürünlerin genetikleriyle oynanmasına, doğum kontrol yöntemleri adı altında yapılanlara ve nesilleri bozmak için yapılan çeşitli tahribatlara baktığımızda bu âyetin anlamını çok daha net anlamaktayız. Rum 41. âyette de aynı bağlamda şöyle buyruluyor: “İnsanların kendi elleriyle yaptıkları şeyler sebebiyle karada ve denizde düzen bozuldu. Allah, onların dönüş yapabilmelerine fırsat vermek üzere işlediklerinin yalnızca bir kısmını onlara tattırıyor.”

A'raf 56. âyette yeryüzünün bir düzen içerisindedir yaratıldığı ve bu düzeni bozmamamız gerektiği ifade edilmiş, bu âyette de kâinata düzenin bozulması “bimâ kesebet eydinnâs” ifadesiyle insanların kendi elleriyle yapıp ettiklerine bağlanmıştır. Âyetin devamında, insanların işledikleri hatalardan dönebilmeleri için, yaptıklarının yalnızca bir kısmının cezasının verildiği ifade edilmiştir. Toprak, hava ve suyun kirletilmesi; bitki örtüsü ve ormanların yok edilmesi, insanın ilaç adı altında birçok zararlı maddeye bağımlı hale getirilmesi, canlıların genetikleriyle oynama, nükleer ve biyolojik savaşlar gibi insanlar tarafından bencilce yapılan sınırsız ve umursamaz faaliyetler, kâinata var olan düzeni günden güne bozmaktadır.⁸ Mesela, dünya gündeminde ürkütücü bir sorun olan ozon tabakasının delinmesi; âyette ifade edilen insanların kendi elleriyle yaptıkları yüzünden meydana gelen bozulmaya canlı bir örnek olarak karşımızda durmaktadır.⁹ Ekolojik dengeyi korumak üzere görünürde uluslararası birçok anlaşma ve sözleşmelere imzalar atılsa da, güçlü olanlar her zaman kendi istedikleri gibi davranmaya devam etmektedir. Ancak unutulmuş husus, kâinata yapılan her bir müdahalenin, günü geldiğinde o müdahaleyi yapanları da kuşatacağı gerçeğidir.

Sûrâ 30. âyette, basa gelen her musibetin insanın kendi yaptıkları sebebiyle olduğu ancak Allah'ın çoğunu affettiği vurgulanır. Âyette yine “فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ” ifadesiyle başımıza gelen her bir musibetin, bireysel va da toplumsal varını ettiklerimizin sonucunda olduğuna dikkat çekilmiştir. Ayrıca âyette, “وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ” ifadesiyle insanların yaptıkları hataların birçoğunun da affedildiğine vurgu yapılmıştır. Bu âyeti, Fâtır 45 ve Rûm 41. âyetle beraber değerlendirdiğimizde şu sonuca varmamız mümkündür; Yüce Allah, yapılan hataların, işlenen günahların birçoğunu affetmektedir. İnsanları yaptığı hatalar sebebiyle hemen cezalandırsaydı yeryüzünde hiçbir canlı kalmazdı. İnsanların yaptıkları hataların yalnızca bir kısmı, kendi başlarına musibet olarak geri dönmektedir. Bu da bir uyarı ve yapılan hatalardan geri dönüş için bir fırsat olarak verilmektedir. Bu fırsat değerlendirilmeyip hatalara devam edilirse, nihaî sonucun âhirette görüleceği ifade edilmiştir.

Rûm 36. âyette, insanlar bir rahmetle karşılaştıklarında onunla sevindikleri, ancak bizzat yapmış oldukları hatalar sebebiyle kendilerine bir kötülük geldiğinde hemen ümitsizliğe düştükleri bevan edilir. Âyetteki “بِمَا قَدَّمْتُمْ أَيْدِيَهُمْ” ifadesiyle başa gelen musibetlerde yine insanın kendi yapıp ettiklerinin etkisine vurgu yapılır.

Sonuç olarak, yukarıdan itibaren sıraladığımız âyetlerde görüleceği üzere Yüce Allah, insanın başına gelen musibetlerin kendi yaptıklarının sonucunda olduğuna “bimâ kesebû” gibi birçok farklı ifade ile vurgu yapmaktadır. İlahi cezalandırmalar, günahlar bireyi aşır toplumsal hüviyet taşıyınca olmuştur.

⁸ Farklı örnekler için Muhammed Esed, Kur'an Mesajı, çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk (İstanbul: İşaret, 2002), 829.

⁹ Karaman vd., Kur'an Yolu, 4/322-325. Ayrıca bk. Şûrâ 42/31-35.

Çalışmamızın ileriki bölümlerinde buna da ayrıca değineceğiz. Bu bölümde musibetlerin beşeri boyutta sebeplerine işaret etmeye çalıştık. Şimdi de kâinattaki olayların ilahi boyutuna değinmeye çalışacağız.

1.2. Takdiri İlahi Boyut

Kâinatta ve insanların nefislerinde meydana gelen her şey, âlemleri yaratan Allah'ın bilgisi ve izni dâhilindedir. Mümin, takdiri ilahiye inanır. Allah'ın izni olmadan, insanın başına hiçbir musibetin isabet etmeyeceği şuuru sahiptir. Hadîd 22. âyette, yeryüzünde ve nefislerde meydana gelen her bir şeyin yaratılmadan önce mutlaka bir kitapta (Allah'ın ilminde) yazılmış olduğuna dikkat çekilir.¹⁰

Burada, Allah bizim geçmişimizi de geleceğimizi de biliyor ve her şey önceden belli ve yazıya geçirilmiş ise kul olarak bizim çalışmamızın bir anlamı yok mudur? sorusu akla gelebilir. Elbette insana verilmiş bir irade söz konusudur. İnsan bu iradesini kullanarak hayatını şekillendirir. Bu hür iradesiyle hayatında cenneti kazanacağı ya da cehennemi hak edeceği işleri yapacaktır. Yüce Allah, Kur'ân'ın bütününe beşeri irade ile ilahi iradenin rolünü öyle bir dağıtmıştır ki, insanın iradesini kullanıp adım atmadıkça olumlu olumsuz sonuçları alamayacağını ancak sadece insanın iradesini kullanmakla da istenilen her şeyin gerçekleşmeyeceğini, ilahi iradenin de buna karşılık vermesi durumunda sonuca ulaşabileceğini bildirmiştir. Zira incelemekte olduğumuz Hadîd 22. âyetten hemen sonraki âyette, yeryüzünde vuku bulan her şeyin mutlaka bir kitapta (Allah indinde) yazılı olduğu bunun ise, kaybettiklerimize üzülmememiz ve nail olduğumuz nimetler sebebiyle de şımarmamız için böyle olduğu ifade edilmiştir.

Dolayısıyla takdiri ilahiye bu şekilde inanan bir mümin, yaşamış olduğu sıkıntı ya da ferahlığa takılıp kalmak yerine, bunun Allah'ın ilmi ve izni dâhilinde olduğunu ve kendisi için başına gelen şeyden ziyade başına gelene verdiği olumlu-olumsuz tepkinin daha önemli olduğunu bilir. Bunu dikkate alarak daima içinde bulunduğu âna ve geleceğe dair planlar yapar. Asıl yurt olan ahirette kalıcı nimetlere kavuşabilmeyi sağlayacak olan şey, insanın çektiği sıkıntılar ya da nail olduğu nimetler değil, bunlara nasıl tepki verdiğiidir.

Özdemir, Allah'ın ilim sıfatı ve insanın davranışlarının bağlantısı ile ilgili şu güzel benzetmeyi yapmaktadır: “Allah'ın sonsuz bilgisiyle insan davranışlarının ilişkisi, okyanusla içerisindeki sayısız canlının ilişkisine benzetilebilir. Her şey okyanusun içinde gerçekleşmektedir, fakat okyanusun içinde olanlar onun zorlaması ve dahli olmadan özgürce hareket etmektedir. Allah'ın bu kuşatıcı bilgisi, içerisinde sayısız canlıları bulduran uçsuz bucaksız bir okyanus gibi düşünülebilir.”¹¹

Diğer bir örnekle konuyu şöyle izah edebiliriz; bindiği dalı kesen birisine, “Sen bindiğin dalı kesiyorsun dal kesilince sen de dalla beraber düşeceksin” denildiğinde ve o insan dalla beraber yere düştüğünde, o insanı bizim bilgimiz mi yere düşürmüş yoksa kendi yaptığıının sonucu olarak mı yere düşmüştür. Bu şekilde ilahi yasalar da bellidir. Yüce Allah Kur'ân'ın genelinde kula tercih hakkı verdiğini ve bu tercihinin neticesinin bir kısmını dünyada, asıl karşılığını ise ahirette alacağını beyan etmiştir. (Bk. eş-Şûrâ 20/20; el-İsrâ 17/18, 19).

Yine Te'âbün 11. âyette. Allah'ın izni olmadıkça hiçbir musibetle karşı karşıya gelinmeyeceği vurgulanır. Ömer Nasuhi Bilmen âyetin “مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ” kısmına “musibetten hiçbir şey isabet etmez” diye mana vererek bir inceliğe dikkat çekmiştir. Yani umumi bir musibet olsa bile Allah izin vermediği için kişi, o musibetten hiçbir zarar görmeyebilir.

Şûrâ 29. âyette de kâinatın ve kâinattaki en büyüğünden en küçüğüne her bir canlının, Allah tarafından yaratıldığı ve bir âyet ve ibret olarak yaratıldığı ifade edilir. Âyette zerreden kürrreye her şeyin Allah'ın emrinde olduğu, onları toplamaya da dağıtmaya da gücünün yettiği vurgulanır. Dolayısıyla bir insanın veya bir canlının fayda ya da zararı ancak Allah'ın izin verdiği ölçüde olabilir. Allah izin vermedikçe faydaya ve zarara bir yol yoktur. Belirli dönemlerde gözle görülemeyen mikrop ve virüsler belli toplumları ya da tüm insanlığı etkisi altına alarak salgın hastalıklara sebep olmaktadır. İşte bu

¹⁰ Kur'ân-ı Kerîm ve İzahlı Meal-i Alisi, çev. Ali Fikri Yavuz (İstanbul: Sahhaflar, 2008).

¹¹ Özdemir, *Kötülük Ve Musibetler*, 109.

âyetteki “ مِنْ دَابَّةٍ ” kelimesi, virüs ve mikrop gibi en küçük canlıyı bile kapsamaktadır.

2021 yılında, tüm insanlığın Koronavirüs salgınıyla karşı karşıya olduğu günlerde, Tegabun 11 ve Şûrâ 29. âyeti, yakinen görülmüş ve yaşanmıştır. Son derece tehlikeli, bulaşıcı ve yaygın olan bu hastalık, bazen aynı ortamda kalabalık halde, beraber yaşayan ve yemeklerini beraber yiyen bir ev halkında birkaç kişide görülüp birkaç kişide görülmeyebilmiştir. Hatta aynı odayı paylaşan eşlerden birinde görülüp diğerinde görülmeyebilmiştir. Birçok kişi yakın çevresinden buna dair onlarca örneği müşahade edip aktarmıştır.¹² Bu durum her âyeti kerime gibi bu âyetin de bugün inmiş gibi canlılığını koruduğunu bize göstermektedir. Allah izin vermedikçe hiçbir zarar ve fayda söz konusu değildir.

Burada, tedbir-tevekkül bağlamında bulaşıcı hastalıklarla ilgili Hz. Peygamberimiz'den gelen rivâyetlere dikkat çekmek yerinde olacaktır. Bir yanda, Kütüb-i Sitte kaynaklarında 29 farklı tarikle, 6 farklı sahabe aracılığıyla aktarılan, “Hastalıkta bulaşıcılık yoktur.” rivâyeti vardır.¹³ Diğer yanda, “Aslandan kaçır gibi cüzzamlıdan kaçınız.”¹⁴ “Hasta deveyi sakın sağlam devenin yanına uğratmayın.”¹⁵ “Bu hastalığın (taun/veba) bir yerde ortaya çıktığını duyarsanız o yere girmeyiniz. Bulduğunuz yerde bulaşıcı bir hastalık ortaya çıkarsa da oradan sakın çıkmayınız.”¹⁶ rivâyetleri bulunmaktadır.

Bu hadislerle ilgili yapılan ilmi çalışmalar vardır.¹⁷ Ancak bizim burada işaret etmek istediğimiz husus, her zaman ve durum için gerekli tedbirleri alarak işi Allah'a havale etmemiz yani tevekkülde bulunmamız gerektiğidir. Allah'ın izni olmadan hiçbir musibetin başa gelemeyeceği, başa gelecek olduğunda da sebeplerin ve sonuçların önüne hiçbir gücün geçemeyeceğidir. (Bk. el-En'âm 17, Yûnus 107).

1.3. Hayır ve Şerrin Allah'tan Olması

Kâinatta cereyan eden her şey Yüce Allah'ın bilgisi, izni ve yaratmasıyla meydana gelir. Hadislerde kadere, hayra ve şerre inanma, Allah'a meleklerine ve peygamberlerine inanma üzerine atfedilmiştir.¹⁸ Âmentü'deki; “Hayrihi ve şerrihi minellâhi teâlâ” da bunu ifade etmektedir.

Allah, insanları imtihan ettiği için, yaptıkları iyi de olsa kötü de olsa onları engellemez. Ancak insana kötülük yapabilme ve ondan kaçabilme imkânı vermiştir. (Bk. eş-Şems 91/8). İlâhî vahyin gayesi insanları kötülüklerden sakındırmak, iyi insan olmaları yönünde onları yönlendirmektir. Bütün uyarılara rağmen kötülük yapanların, yaptıklarından bizzat sorumlu oldukları da bildirilmiştir.(el-En'âm 6/164) İyi ya da kötü başa gelen her şey Allah tarafından yaratılmaktadır. Ancak kötü olanlara sebep olan insanlardır. Bu hakikat Nisa, 78-79. âyetlerde açıkça ifade edilmektedir. Konunun daha iyi anlaşılması için âyeti orijinaliyle beraber vermemiz daha uygun olacaktır.

“وَإِنْ تُصِيبْهُمْ حَسَنَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِنْ تُصِيبْهُمْ سَيِّئَةٌ يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ”
“مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنَ نَفْسِكَ”

Meali: “... Onlara bir iyilik geldiğinde; “Bu Allah'tandır” derler, bir kötülüğe uğrarlarsa “Bu, senin indindedir” derler. De ki: "Hepsi Allah'tandır. Nâil olduğun her bir iyilik Allah'ın lütfundan karşı karşıya kaldığın fenalıklar ise kendindedir.”

Bu âyeti kerimelerde, “min indillâh” ifadesiyle, kişinin başına gelen iyi-kötü her şeyin Allah (cc) tarafından yaratıldığı beyan edilmektedir. Âyetin devamında, “minellâh” ifadesinden başa gelen iyiliklerin, Yüce Allah'ın lütfu sayesinde olduğu anlaşılmaktadır. Zira yaratan ve her nefesle yeniden hayat veren odur. İstemese vermez ve hiçbir güç O'na hesap soramaz. Demek ki, insana verdiği iyilik Yüce

¹² Örnek olarak bk. “Hürriyet Gazetesi”, erişim: 6 Aralık 2023, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/evlerdeki-korona-herkesi-hasta-etmiyor-41498448>

¹³ Ebû 'Abdullâh Muhammed b. İsmâ'îl b. İbrâhîm el-Buḥârî el-Buḥârî, el-Câmi'u's-Şâhîh, thk. Muhammed Zuheyr en-Nâsır (Beirut: Dâru Tavḥî'n-Necât, 1422) “Tıb”,19.

¹⁴ Buḥârî, “Tıb”, 19.

¹⁵ Buḥârî, “Tıb”, 53.

¹⁶ Buḥârî, “Tıb”, 43-45; Ebû'l-Ḥasen Muslim b. el-Ḥaccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî Muslim, Şâhîhu Muslim, thk. Muhammed Fuâd 'Abdulbâkî (Beirut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 1374/1955) “Selam”, 92-100.

¹⁷ Bk. Salih Kesgin, "(Hastalıkta) Bulaşıcılık Yoktur" Hadisinin İsnad ve Metin Açısından Tahlili, Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi 13/26 (2014), 83-120.

¹⁸ Süleyman b. Ahmet et-Taberânî, Mu'cemu'l-Kebîr, thk. Abdülmecid es-Selefi (Kahire: Mektebetü İbn Teymiye, 1983), 17/29. “تؤمن بالله و ملائكته و كتبه و رسله و تؤمن بالقدر خيره و شره و حلوه و مره”

Allah'ın merhametinin ve lütfunun neticesidir. Âyetin “femin nefsike” kısmında ise, başa gelen kötülüklerin, yaratıcısı Allah (cc) olmakla beraber, müsebbibinin insan ve insanın yaptıkları olduğu ifade edilmektedir.

Burada yine bireysel irade konusu öne çıkmaktadır. İnsan bireysel iradesiyle birçok şeyi gerçekleştirebilir ve onun sorumluluğunu yüklenir. Bireysel irade elbette önemlidir ancak her şeyi kendi başına meydana getirmesi mümkün değildir. Mutlak güç ve hâkimiyet daima Allah'ındır. Yani bireysel irade ancak ilahi irade ile birleştiğinde bir anlam bulur. Mesela, ağacın dalından elma almak isteyen bir kişiyi düşündüğümüzde, İnsanı yaratan, elini-kolunu ona veren, ağacı gökten su indirmek suretiyle yaratan, ona meyvesini veren kimdir. İnsan bireysel iradesiyle eliyle uzanır ve ağacın dalından bir meyveyi koparıp alabilir ancak bunu tümel olarak düşündüğümüzde, O insan varlık âlemine çıkmayabilir, eli ya da kolu doğuştan ya da sonradan sakat olabilir, ağaç olsa bile meyvesi olmayabilir. Bütün bunları birlikte düşündüğümüzde bireysel iradenin sınırlı olup ancak ilahi irade ile bir anlam bulduğunu anlamaktayız.

Menâr tefsirinde bu âyet açıklanırken iyiliğin ve kötülüğün kaynağı konusu çok geniş bir şekilde ele alınmıştır. Âyeti daha iyi anlamak için ilgili yerden kısaltarak tasarrufla şu alıntıyı yapmamız faydalı olacaktır: “Senin başına gelen her iyilik, sırf Yüce Allah'ın ihsanı sayesinde, yoksa sen Allah katında daha önceden yaptığın bir amelle bunu hak etmiş değilsin. Kanını temizleyen ve hayatta kalmanı sağlayan şu temiz havanın emrine verilmesini hangi amelinle hak ettin? Ya hayatını ve kendilerinden yararlandığın bütün canlıların hayatlarını devam ettiren şu tatlı suyu? ... Başına her ne kötülük gelirse bu da senin kendi nefsendendir. Çünkü sana amel etme kudreti ve fitri sâiki, zararlı olanları savuşturma ve yararlı olanları celbetme yönünde takdir etme serbestisi bahşedildi. Sen de kendi iradeni bunların güzel olanlarını tercih etme yönünde kullanmayıp heva ve hevesine uyarak zararlıyı tercih edince kötülükle karşılaşılıyor ve sıkıntılı bir duruma düşüyorsun.”¹⁹

Beşerin hür iradesine bağlı olan bütün olayların birincil ve gerçek sebebi, ilahi irade değil beşeri iradedir. Beşeri irade onları başlattığı içindir ki, Yüce Allah onları ve sonuçlarını yaratmıştır. Bu meseleye insanın sorumluluğu açısından bakıldığında Özdemir, bir fotoğraf makinesi örneğiyle şu şekilde meseleyi anlaşılır kılmıştır: “Beşeri iradeye bağlı olarak gerçekleşen bütün olaylar, Allah'ın her şeyi kuşatan bilgisinde, gerçekleştiği şekliyle bir fotoğraf olarak yer almaktadır. Fotoğraf makinesinin, fotoğrafını çektiği manzara üzerinde etkisi ne ise ilahi bilginin de, beşerin kendi tercihlerine bağlı gerçekleşen olaylar üzerinde etkisi odur.”²⁰ Yalnız burada mutlak olarak ilahi iradenin kayıtsızlığı değil, beşeri-cüz'î iradenin yaptıklarından mesul olduğu vurgulanmaktadır.

1.4. Dua ve Hikmet Boyutu

Yüce Allah (cc), En'âm 42-43. âyetlerde sıkıntı ve belâlara rağmen kendisine yönelmeyenlere dikkat çeker. 42. âyette; “فَاَخَذْنَاهُمْ بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَالَهُمْ **يَتَضَرَّعُونَ**” ifadesiyle, şiddetli sıkıntı, yoksulluk, darlık ve hastalıkların bir sebebinin de insanların günahlardan dönerek Allah'a yalvarıp niyazda bulunmaları için olduğu ifade edilmektedir. 43. âyette ise “فَلَوْلَا **اِذْ جَاءَهُمْ بِأُسْنَا تَضَرَّعُوا**” ifadesiyle asıl güç ve kudretin Yüce Allah'a ait olmasına rağmen, insanın kendi iradesini kullanarak tevbe ve niyazla Rabbine yönelmesi halinde başına gelen sıkıntı ve belâları hayra dönüştürebileceğine işaret edilmiştir. Ancak aynı âyette, kalbin katılaşması ve şeytanın da yapılanları güzel göstermesi sebebiyle insanın bu hususta çok da muvaffak olamadığına dikkat çekilmiştir.

İmam Mâtürîdî âyetin iki anlama gelebileceğini belirtmiştir. Birincisi, onların Allah'ın cezasına rağmen yalvarıp yakarmadıkları ve inatla aynı tutumlarını korudukları; ikincisi ise, ceza ve azap gelince Allah'a yöneldikleri ancak azap kalkınca tekrar eski hatalarına döndükleridir.²¹

Sonuç olarak, bu âyeti kerimelerden Yüce Allah'ın, zaman zaman insanları belâ, sıkıntı ve hastalıklarla

¹⁹ Muhammed Abduh - Reşid Rıza, Tefsîru'l-Menâr, çev. İbrahim Tüfekçi (İstanbul: Ekin, 2011), 5/351.

²⁰ Özdemir, Kötülük Ve Musibetler, 114.

²¹ Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, Te'vîlâtü'l-Kur'ân, çev. Bekir Topaloğlu (İstanbul: Ensar, 2016), 5/80.

uyardığını, kendisine yönelmesi için ona fırsat tanıdığını, ancak şeytanın peşinden gidip günahların süsüne aldananların bu ikaz ışıklarına aldırış etmediğini ve bu fırsatı değerlendiremediğini anlamaktayız.

1.5. Toplumsal Değişim Boyutu

İyiye ya da kötüye değişim, insanların attıkları adımlar ile olur. Önce bireysel değişim başlar, sonra topluma yayılır ve Yüce Allah toplumlara bu şekilde değiştirir. Dolayısıyla iyiye doğru bireysel bir değişim olması ve bu değişimin her bir bireyde oluşup topluma yayılarak iyi değişime doğru gidişatın sağlanabilmesi halinde, Yüce Allah O toplumu, nimetini vererek iyiye ve güzele doğru değiştirecektir. Bireylerin bozulması toplumların bozulmasına, bireylerin düzelmesi toplumların düzelmesine götürür. Zira toplumu oluşturan bireylerdir. Bu hakikat Ra'd 11. âyette, “Bir millet kendi kendini değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez.” şeklinde ifade edilmektedir. Ancak bu değişimin kötüye doğru olması ve haddin aşılması halinde Yüce Allah'ın azabının geleceği de âyetin devamında şu şekilde ifade edilmektedir. “Allah (hak eden) bir milleti cezalandırmayı murâd edince artık onu reddedebilecek yoktur. Onların, Allah'tan başka bir koruyucuları da yoktur.”

Yüce Allah, Enfal 52, 53. âyetlerde Firavun ve ailesini örnek vererek günahları sebebiyle bir toplumun azaba uğradığını ve kendilerini bozmaları sebebiyle sahip oldukları nimetlerden mahrum kaldıklarını hatırlatır. Âyette, “günahları sebebiyle ceza gördükleri” ifadesi ve “toplumlar kendilerinde bulunan güzellikleri değiştirmedikçe Allah'ın, üzerlerindeki nimeti değiştirmeyeceği” vurgusu dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak, iyi bir birey ya da toplum, iradelerini kötüye çevirmedikçe Yüce Allah onları kötüye çevirmez. Aynı şekilde kötü bir birey ya da toplum iradelerini iyiye çevirmedikçe, Yüce Allah onları iyiye çevirmez. Ancak insanların, ibret alıp kötülüklerden dönmeleri ve Allah'a yönelmeleri için zaman zaman, Yüce Allah'ın bir rahmeti olarak başlarına felaket ve musibetler gelebilir. İnsana düşen, bu musibetleri fırsata dönüştürüp rabbine yönelmesidir.

1.6. Ahlaki Yozlaşma ve Umumi Azap Boyutu

Yüce Allah (cc), Müslümanların kötülüklerle karşı tavrı koymalarını emretmekte, aksi halde gelecek olan azabın toplumun tamamını kapsayacağı uyarısında bulunmaktadır. Konuyla ilgili Enfal 24. âyette, “Allah ve Resulünün davetine uyunuz çünkü O'nun davetine uymak size hayat verir” emrinden sonra 25. âyette, onun davetine uyulmadığı zaman bir fitnenin ortaya çıkacağı, bunun sadece zalim olanları değil toplumun tamamını etkisi altına alacağı ve bu fitnenin şiddetli bir azapla sonuçlanacağı ifade edilmiştir.

Fitne, zulüm ve hukuksuzluk ya el birliği ile engellenecek ya da hak edenlerin yanında suçsuzlar da bunun cezasını çekecektir.²² Hz. Peygamber de bu hakikate, “Toplum içinde kötülükler çoğalırsa aralarında iyiler bulunsan bile helâkten kurtulamazlar.” ifadesiyle dikkat çekmiştir.²³ Konuya “Emr-i bi'l-Ma'ruf” başlığında tekrar değinilecektir.

1.7. Bireysel İmtihan Boyutu

Yüce Allah (cc) farklı âyeti kerimlerle bu dünyanın asıl ve amaç olmadığını, asıl hayatın ahiret hayatı olduğunu, bu dünyanın ahireti kazanmak için bir meydan olduğunu, farklı şekillerde imtihana tabi tutulacağımızı ve herkesin bu dünyadaki tavrının, ahiretteki mekânını belirleyeceğini ifade etmiştir. Bu bağlamda Mülk 2. âyette ölümü ve hayatı, bizi imtihan etmek için, hangimizin daha kaliteli ve güzel işler yapacağımızı sınamak/belirlemek için yarattığını ifade etmiştir. Bu âyeti kerimeden gerek bireysel açıdan insanın doğum ve ölümü, gerekse toplumda doğum ve ölümlerin belli bir program çerçevesinde sürekli devam edeceğini, önemli olanın ise güzel ameller, iyi işler yapmak olduğunu ve yaptığı işi en güzel şekilde yapmak gerektiğini anlamaktayız. Yani bu âyet özelinde baktığımızda imtihanda başarılı olmanın sırrı yaptığı işi iyi ve kaliteli yapmaktır. Elbette bu işin meşru bir iş olması gerektiğini söylemeye hacet yoktur.

Bakara 155. âyette ise, içerisinde yaşadığımız toplumda günlük olarak karşılaştığımız ya da bizzat

²² Bk. Karaman vd., Kur'an Yolu, 2/680.

²³ Buḥârî, “Fiten”, 4, 28.

yaşadığımız, imtihanın farklı birkaç boyutuna dikkat çekilmiştir. Önceki âyetlerde müminlere hitap edilmiş olup bu âyette de birkaç defa te'kit/vurgulama tonu kullanılarak, elbette ve elbette korku, açlık, mal, can ve ürünlerden eksiltme ile imtihana tabi tutulacağımız beyan edilmiştir. Burada da imtihani kazananların ve müjdeye erişenlerin sabredenler olduğu belirtilmiştir. Eğer sabredilecek bir şey varsa orada bir zorluk söz konusudur. Yine âyeti kerimeden, hayatımızda mutlaka zaman zaman sabretmemiz gereken durumlarla karşılaşacağımızı ve bunun bizler için bir imtihan olduğunun bilincinde olmamız gerektiğini anlamaktayız. Bir sonraki âyette de bir musibet geldiğinde “Biz Allah'ın kuluyuz ve yine ona döneceğiz.” diyerek teslimiyetle davranılması övülür.

Kur'an'da imtihana bu kadar yapılan vurguyla yetinilmemiş, Bakara 214. âyette imtihan vurgusu bir üst seviyeye taşınmıştır. “Yoksa siz, önceki toplumların yaşadıkları sıkıntılarla karşılaşmadan onların başlarına gelenler sizin başınıza da gelmeden, onların tabi olduğu gibi, imtihana tabi tutulmadan cennete gireceğinizi mi sandınız?” ifadesiyle sadece bazı kimselerin değil her bir bireyin ve toplumun mutlaka imtihana tabi tutulacağına dikkat çekilmiştir. Hemen devamında ise, şu şekilde imtihanın muhtemel çeşitlerine ve üst limitine işaret edilmiştir: “Yoksulluk, zorluk, hastalık ve sıkıntılar onları öylesine kaplamış ve öyle sarsılmışlardı ki, Peygamberle yanındaki iman edenler bile Allah'ın va'd etmiş olduğu yardım ne zaman yetişecek? diyecek duruma geldiler.” Ancak âyetin sonunda imtihana tabi tutulan birey ve toplumlara adeta bir teselli olmak ve her bir imtihanın son bulacağını hatırlatmak üzere “Biliniz ki Allah'ın yardımı yakındır.” buyrulmuştur. Bu ifadeyle Yüce yaratıcıya güvenen müminlere O'nun yardımının geleceği va'd edilmiştir. Bu âyeti kerimeden aynı zamanda, cennetin ucuz olmadığını imtihan dünyasında birçok ciddi sıkıntıyla karşılaşabileceğimizi ve bu sıkıntılara karşı tavrımızın, ebedi hayattaki konumumuzu belirleyeceğini anlamaktayız.

Şimdi de imtihan olgusunun insanlık için kaçınılmaz bir şey olduğuna en üst düzeyde nasıl vurgu yapıldığını görelim. Ankebut süresi 2 ve 3. âyetlerde dünyanın imtihansız olamayacağı, böyle bir şeyi ummanın bile ne kadar da tuhaf bir şey olduğu, dünyaya gelen bütün toplumların mutlaka bir şekilde imtihana tabi tutuldukları beyan edilmiştir. Bilindiği üzere Kur'an'da bazı süreler hurûf-u mukattaa ile başlar. Bunun hikmet ve gayelerinden biri olarak, hemen devamında önemli bir konuya dikkat çekilecek olması zikredilir. Ankebut sûresi de Elif-Lâm-Mîm ile başlamakta ve devamında çok etkili bir üslup ile imtihan gerçeğine şu şekilde vurgu yapılmaktadır: “İnsanlar, imtihana tabi tutulmadan, sadece “İnandık” demekle bırakılacaklarını mı zannediyorlar.” Cenâb-ı Hak âyetin devamında yemin ederek, doğruları ve yalancıları ortaya çıkarmak için daha öncekileri imtihan ettiği gibi mutlaka bizi de imtihana tâbi tutacağını vurgulamıştır.

Sonuç olarak dünyanın asıl amacının imtihan olduğunu, imtihansız bir hayatın mümkün olmadığını, herkesin ve her toplumun farklı şekillerde imtihana tabi tutulduğunu/tutulacağını, bazen genişlik ve zenginlik ile bazen darlık ve fakirlik ile bazen aile bazen komşu ve bazen hiç tanımadığımız biriyle imtihana tabi tutulacağımızı görmekteyiz. Bu imtihanın neticesinde aldığımız nota göre de ahiretteki yerimizi bizim belirleyeceğimizi anlamaktayız. (Bk. el-Bakara 2/155-157)

Genel hatlarıyla, âyeti kerimeler çerçevesinde belâ ve musibetlere nasıl bakmamız gerektiğini ifade etmeye çalıştık. Şimdi, yine naslar ışığında belâ ve musibetler karşısında tavrımızın nasıl olması gerektiğini anlamaya çalışacağız.

2. Belâ ve Musibetler Karşısında İnsanın Tavrı

Kâinatta meydana gelen olumlu-olumsuz olayları değerlendirirken hangi hususları göz önüne alabileceğimizi yukarıda maddeler halinde sıralamaya çalıştık. Kaza, belâ, deprem, salgın hastalık, fakirlik ve başa gelen her türlü musibet, insana acizyetini ve haddini bildirirken aynı zamanda Yüce Allâh'ın mutlak güç ve tek otorite sahibi olduğunu da iliklerine kadar hissettirmektedir. Yüce Allah insanlara, gerek kendi yaratılışları ve nefislerinde, gerekse kendisini kuşatan dış dünyada varlığını ve sonsuz gücünü ispatlayan sayısız delilleri göstermekte ve her şeye şahit olduğunu ifade etmektedir. (Bk. Fussilet 41/53). Dolayısıyla, meydana gelen her bir olayın ilahi programda bir yeri ve sebebi vardır. Ancak bu

sebebi bizim her zaman bilmemiz mümkün değildir. Bilmekle de yükümlü değiliz. Bilmemiz gereken temel mesele ise, imtihan gerçeğidir. Olumlu-olumsuz her olay bir imtihan vesilesidir ve bu olaylara verdiğimiz fikrî, kavli ve fiili tepkiler imtihanın sonucunu belirlemektedir.

Şimdi, bu imtihanda başarılı olup asıl olan ebedi hayatın mutluluğuna erişmek için hangi hususları göz önünde bulundurabileceğimizi ve meydana gelen hadiseler karşısında tavrımızın nasıl olması gerektiğini belli başlıklar halinde ana hatlarıyla görmeye çalışalım.

2.1. İstikamet ve İstikrar

Âyet ve hadisler müslümanın maddi-manevi hayatında hiçbir boşluk bırakmayacak kadar yeterli ve açıktır. İnsanın yaşadığı şey ya iyi ve güzeldir onu mutlu eder ya da kötü, çirkin ve zararlıdır ve onu sıkıntıya sokar. Normal olan, iyiye sevinip sıkıntıya üzülme iken aşağıda zikredeceğimiz âyet ve hadisler durumu farklı bir boyuta taşıyarak her durumu fırsata dönüştürebileceğimizi bizlere göstermektedir.

Hz. Peygamber, bir diken batsa bile günahlara kefarete olması açısından bunun inananların hayrına olduğu gibi,²⁴ müminin durumunun çok hoş olduğunu, Allah'ın takdir ettiği şeyin mutlaka onun hayrına olduğunu, nimete şükredince de sıkıntıya sabredince de her bir durumdan istifade edebileceğini ifade etmiştir.²⁵

Mümin kendisi hakkında iyi ve kötü olanı tam olarak bilemeyebilir. Onu ancak Allah bilir. Bu hakikat Bakara 216. âyette, kerih görülen bir şeyin iyi olabileceği, hoşlanılan bir şeyin de insan için şer olabileceği şeklinde hatırlatılır. Devamında da Allâh'ın her şeyi tümüyle bildiği ancak insanın bilemeyeceği vurgulanır. Nisa 19. âyette de hoş görünmeyen bir şeyde Allah'ın birçok hayır takdir etmiş olabileceği ifade edilir. Meseleye sadece dünya hayatı açısından baktığımızda çok ağır görünen nice şeyler aslında sonucu açısından müjdelere içerebilmektedir. Örnek olarak salgın hastalık, depresyon, maden kazaları, heyelan gibi afetlerde ölümler, geride kalanlar açısından gerçekten çok zor bir durumdur. Ancak Hz. Peygamber; Bulaşıcı hastalık, ishal, suda boğulmak, göçük altında kalmak ve Allah yolunda savaşırken ölmekle alakalı bu kişilerin şehit olduğu müjdesini verir.²⁶ Bu hadis-i şerif ölenler için bir müjdeyken diğer yandan geride kalanlar için de büyük bir teselli olmaktadır.

Bu bakımdan mümin, Allah'ın kendisi için hayır takdir ettiğinden emin olduğu için daima işinin hayırla neticeleneceği ümidini taşır. Ancak takdiri ilâhî bilinci, müminin Allah'a dua etmesine engel değildir. Kişi dua sayesinde Rabbi ile iletişimini sağlam tutacaktır.²⁷

Sonuç olarak mümine düşen, olaylar karşısında nasıl davranması gerektiğinin bilincinde olmasıdır. Zira bizim iyi ya da kötü tanımlarımız, kendi çerçevemizden bilebildiğimiz ve görebildiğimiz kadarıyla. Öyleyse kendisi ve ilmi ezeli ve ebedi olan mutlak güç sahibi Yüce Allah'ın, bizim iyi ya da kötü diye değerlendirdiğimiz şeyde neler yaratmış ve neler murâd etmiş olabileceğini dikkate alarak ona göre tavrımızı belirlememiz gerekmektedir.

2.2. Tedbir

Nisa 71. âyette Yüce Allah iman edenlere seslenerek, “حُدُوا حُدْرَكُمْ” “tedbirinizi alın” emrini vermektedir. Bu kadar açık ve net bir emir varken, toplumda yaygın olan “sen ne yaparsan yap kaderde ne varsa başa o gelir” ifadesi Kur'an'ın ruhuna uygun düşmemektedir. Eğer başa gelecek olan değişmeyecekse neden tedbir emredilsin. Yukarıda üzerinde durduğumuz için tekrar ayrıntıya girmeden şunu ifade edelim ki, insanın yaptıklarının büyük çoğunluğu kendi attığı adımlarının neticesidir. Elbette Yüce Allah'ın imtihan sırrının bir neticesi olarak, insanın bir dahli olmadığı halde ona verdiği bazı nimet ya da külfetleri bundan istisna edebiliriz.

Öyleyse mümin, gerekli bütün tedbirleri almakla yükümlüdür ancak maddi-manevi alınabilecek bütün tedbirlerden sonra sonucu Allah'a havale eder. Buna da tevekkül denir. Yani müminin şiarı önce

²⁴ Buḥârî, “Merdâ”, 1.

²⁵ Muslim, “Zühd”, 64.

²⁶ Buḥârî, “Cihâd”, 30.

²⁷ Hadislerle İslam (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020), 3/176.

tedbir sonra tevekküldür. Nitekim Allah Rasûlü, deveyi bağlayıp mı yoksa bağlamadan mı Allah'a tevekkül edilmesi gerektiğini soran birisine, önce onu bağlamasını daha sonra tevekkül etmesini öğütledi.²⁸

Tedbir ve tevekkül birbirinin tamamlayıcısıdır. Biri olmadan diğerrinin bir değeri yoktur. Zira mümin her ikisiyle de emrolunmuştur. Bunun en güzel örneğini Hz. Peygamberimizin hayatında ve öğretisinde görmekteyiz. O, her konuda maddi ve manevi tedbirini alır ve bunu talimat buyururdu. Örnek olarak zikredecek olursak günümüzde “Karantina” dediğimiz uygulamanın, müslümanlar açısından temeli Hz. Peygamber'in emrine dayanmaktadır. O, 14 asır önce kendi dönemi için salgın hastalıklara karşı en iyi ve en etkili yöntem olan karantina ilkelerini belirlemiş, “Hasta olan bir insanı sağlıklı insanların yanına sokmayın.” buyurmuştur.²⁹ Şu emir de Hz. Peygamber'e aittir: “Taun/Veba gibi bulaşıcı hastalığın bir yerde ortaya çıktığını duyarsanız o yere girmeyiniz. Bulduğunuz yerde bulaşıcı bir hastalık ortaya çıkarsa da oradan sakın çıkmayınız.”³⁰

Suriye bölgesinin ordu kumandanı Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Hz. Ömer'e Şam'da ortaya çıkan bulaşıcı hastalığı haber verince O, Şam'a girmekten vazgeçmiş, Ebû Ubeyde “Yâ Ömer! Allah'ın takdirinden kaçılır mı?” diye sorunca O, “Allah'ın takdirinden yine O'nun kaderine kaçıyorum.” diye cevap vererek insanın mümkün olan tedbirini alması gerektiğine yapmıştır.³¹

Bu örneklerden gayet açık ve net olarak, akıllı kişinin önce maddi-manevi gerekli tedbirleri alması gerektiğini sonra Allah'a tevekkül etmesi gerektiğini anlamaktayız. Yani İslam'da “sen işine devam et, hastalık, kaza, belâ, felaket seni bulacaksa zaten bulur” diyerek işi hafife almak, aldırış etmemek yoktur. Bilakis tehlikeyi görmek ve ona göre tedbiri almak vardır. Tedbirden sonrası ise tevekküldür.

2.3. Tevekkül

Tevekkül, bir kimsenin Allah'a teslim olması ve bütün işlerinde onu kefil bilip sadece Allah'a güvenmesi anlamına gelmektedir.³² Tevekkül, maddî-mânevî sebepleri yerine getirip bütün tedbirleri aldıktan sonra Allah'a güvenip dayanarak gerisini O'na havale etmektir.³³ Tevekkül, ebedî ve ezelf, her şeyin yaratıcısı, daima diri ve ölümsüz olan Allaha imanın bir gereği ve tezahürüdür.

Yüce Rabbimiz Yunus 107. âyette şöyle buyurur; “Allah senin başına herhangi bir zarar getirecek olursa bil ki onu, O'ndan başka giderebilecek yoktur. Eğer senin için bir hayır dilerse O'nun lütfunu engelleyebilecek de yoktur.” İbn Abbâs da Hz. Peygamber'in, kendisine “Kâinatın tamamı senin yararına bir şey için uğraşsa ancak Allah yazmışsa bu mümkün olabilir. Yine bütün kâinat senin zararın için toplansa ancak Allah yazmışsa bu mümkün olabilir.” dediğini aktarmıştır.³⁴

Âli İmran 160. âyeti bu manayı biraz daha desteklemektedir. “Allah size yardım ederse, artık size üstün gelecek hiçbir kimse yoktur. Eğer sizi yardımsız bırakıverirse de, ondan sonra size kim yardım edebilir? Müminler, ancak Allah'a tevekkül etsinler.” Bir önceki maddede müminin maddi-manevi bütün tedbirlerini alması gerektiğini, burada ise bu tedbirin her zaman sonucu belirlemeyeceğini, ilahi iradenin de sonuçlar üzerinde etkisinin olduğunu görmekteyiz. Mümine düşen de tedbir ve tevekkül ikilisini beraberce dikkate alıp işlerini ona göre düzenlemektir. Tedbirini almak, ancak garantici davranmaktan kaçınarak sonrasında başa gelene razı olmaktır.

2.4. Ruh Sağlığı

Yüce Allah, İsra 85. âyette, ruhun kendi emrinde olduğunu, insanlara ruhla ilgili az bir bilgi verildiğini

²⁸ Ebû İfâ Muḥammed b. İfâ et-Tirmizî, es-Sunen, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf (Beirut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1998) “Sıfatü'l-kıyâme”, 60.

²⁹ Muslim, “Selam”, 4235.

³⁰ Buḥârî, “Tıb”, 19.

³¹ Buḥârî, “Tıb”, 30; Muslim, “Selâm”, 98-100.

³² Râğîb el-İşfehânî, el-Mufredât fî Ğaribi'l-Ğur'ân, 1/882; Ebû'l-Faḍl Muḥammed b. Mukerrem b. 'Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruveyfî'î İbn Manzûr, Lisân'l-'Arab (Beirut: Dâru Şâdir, 1414/1993), 11/736; bk. Mustafa Çağrı, “Tevekkül”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/1-2.

³³ Bk. Hadislerle İslam, 3/309-310.

³⁴ Tirmizî, “Sıfatü'l-kıyâme”, 59.

ifade etmektedir.

İnsanın hastalıklarında ve bağımsızlık sisteminde psikolojik sıkıntıların çok büyük rol oynadığı bilinmektedir. Ruh sağlığı, beden sağlığından daha önemlidir. Ruh sağlığı yani psikolojisi yerinde olan kişilerin, kanser gibi zor hastalıkların dahi üstesinden gelebildiği bilinen bir gerçektir. Bu âyeti kerimede de Yüce Allah'ımız Ruhun sahibine ve ona yönelmemize dikkatlerimizi çekmektedir. Bedenin gıdası olduğu gibi ruhun da gıdası vardır. Ra'd 28'de "Gönüllerin ancak ve ancak Allah'ı zikirle mutlu olabileceği" âyeti insanın kalbinin, ruhunun ve gönlünün ancak Allah'ı zikretmekle huzura kavuşabileceğini ve sükûnete erebileceğini ifade etmektedir.

Öyleyse mümin; her bir canlının, kâinatın ve ruh'un sahibine, âlemlerin rabbine yönelmeli ve onunla daima iletişim içinde olmalıdır. Ruhi durumu iyi olan bir kişi karşılaştığı zorluklarla, elbette daha güçlü bir şekilde mücadele edebilecektir.

2.5. Tevbe ve İstiğfar

Mümin, abdest ve gusül abdesti ile bedenini temiz tuttuğu gibi, tevbe ve istiğfar ile de kalbini ve ruhunu temizlemeyi ihmal etmez. Yukarıdan beri vurguladığımız üzere insanın işlemekte olduğu günahları çoğaldıkça bu durum çoğu kez kendisine sıkıntı olarak geri dönmektedir. Bireylerin hataları yayılıp o toplumda günahlar artık normal görülmeye başladığında da toplumsal belâlar gelebilmektedir. Ancak bunun tam tersi de söz konusudur. Yani günahların sonrasında pişmanlık ve istiğfar gelirse bu istiğfar bireysel günahların affına ve temizlenmesine, toplumsalda da dağılmamasına vesile olur ki, dağılması daha da önemlidir. Bu durum bir kaide olarak "Kötü bir şeyin şuyu' u vuku' undan beterdir." şeklinde ifade edilmiştir.

Yüce Allah, Enfal 33. âyette, istiğfarın etkisine şöyle dikkat çekmiştir; "... eğer onlar istiğfar ederlerse, onlar istiğfar ettiği müddetçe Allah onlara azâb etmez." Bu âyeti kerimeden, azap ile istiğfar arsında zıt bir ilişki olduğunu, azap varsa bunun istiğfarın yokluğu ya da yetersizliği sebebiyle olduğunu, istiğfar varsa da azabın olmayacağını anlamaktayız. Yani Yüce Rabbimiz, istiğfar ettiğimiz müddetçe bize azap etmeyeceğini bildiriyor. Hûd 52 ve Nûh 10-12. âyetlerde de istiğfar eden müminlerin azap görmeyeceği gibi aynı zamanda hayatlarının akışının güzelliğine, işlerinin yolunda gideceğine, rızık kapılarının açılacağına ve istiğfarın maddi-manevi mutluluğa vesile olacağına işaret edilmiştir. Örnek olarak birini zikrederim. (Nuh as) "Dedim ki: "Rabbimize istiğfar ediniz ki, Rabbiniz de bol hayır ile üzerinize semayı salsın, sizi mallarla, oğullarla desteklesin (size servet ve evlatlar lütfeyesin) ve size nice bahçeler, nice nehirler ihsan buyursun." (Nûh 71/10-12).

Görüldüğü üzere Yüce Allah bu âyetlerde mutluluğun formülünü ana hatlarıyla bizlere sunmuştur. Bu ilahi mesajlardan, hataların içerisinde boğulmak değil de hatayı anlayıp istiğfar ile Allah'a yönelmenin insanı mutluluğa götüreceğini anlamaktayız.

2.6. Toplumsal Sorumluluk

Mümin kendisinin, ailesinin ve toplumunun temiz kalabilmesi, af ve ihsan üzere olabilmesi ve fitnenin topluma yayılıp da bütün toplumu helake sürüklememesi için iyiliği emredip kötülükten nehyetmesi gerektiğini bilir. Yüce Allah, Âli İmran 104. âyette hayra çağırma, iyiliği emretme ve kötülüğü yasaklama faaliyetini kurtuluşa ermenin şartı olarak ifade eder. Bu hususta Mâide 78-79. âyette, İsrâiloğulları'nın bir kötülükten birbirlerini vazgeçirmeye çalışmadıkları hatasına ve bu duyarsızlığın ne kötü bir şey olduğuna dikkat çeker.

Bireysel hata ve günahlar toplum içinde açıktan yapılmaya başladığında, ona karşı gerekli tepki verilmezse, bu günahlar toplum içinde yaygınlaşmaya ve yaygınlaştıkça da normal görülmeye başlar. Böyle bir durumda artık, günahı işleyenler değil de onları uyaranlar suçlu ve anormal karşılanır olur. Bireylerin günahı yaygınlaşıp durum toplumsal bir hal aldığına, artık o topluma azabın gelmesi kaçınılmaz olur. Bu aşamada ise gelen azap sadece günahı işleyenleri değil o toplumun tamamını kapsar. (Bk. Enfal 8/25). Dolayısıyla her bir müminin üzerinde, gücü nispetinde günah ve isyanın yayılmasını önlemek için iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma vazifesi bulunmaktadır.

İyilik, toplumda genel kabul gören bir ahlak, kötülük de yasak ve ayıp haline gelmedikçe, Allah'ın yasakları toplum içinde alenen işlendiğinde, kötülüklerin bedelinin topyekün ödeneceğini bildiren birçok hadis vardır.³⁵ Bunlardan birinde Hz. Peygamber, Allah'a yemin ederek "Ya iyiliği emreder kötülüğe engel olmaya çalışırsınız, zalime karşı durur, gayret ederek onu hakka yönlendirirsiniz ya da sizin akıbetiniz de onlar gibi olur" buyurur.³⁶

Bu âyet ve hadislere baktığımızda mümin bir kişinin herhangi bir kötülüğe karşı duyarsız kalması söz konusu değildir. O'na düşen kendi imkânı ölçüsünde kötülüğe karşı mücadele ve müdahale etmesidir.

2.7. İlâhî Bağ

Şuarâ 80. âvette Hz. İbrahim'in (as) âlemlerin Rabbini tanıttığı su ifadelerine verilir: "إِذَا مَرَضْتُ ۖ فَهُوَ يَشْفِينِ" "Hastalandığım zaman, O'dur bana şifa veren." Bu âyeti kerimeden, hastalandığımız zaman tedavi için gereken maddi adımları atmamız gerektiği gibi şifayı verenin Yüce Allah olduğunu ve ondan şifayı istememiz gerektiğini anlamaktayız. Hz. Peygamber de tedaviyi emretmiş Allah'ın, ihtiyarlık dışında yarattığı her hastalığın ilâcını da yarattığını beyan etmiştir.³⁷ Yine her hastalığın bir ilâcı olduğunu bu ilâc bulunduğunda hastalığın da Allah'ın izniyle iyileşeceğini zikrederek³⁸ tedavi olmak üzere şifayı aramak gerektiğine dikkatlerimizi çekmiştir. Dualarında da sık sık, hastalıklardan Allah'a sığınmış ve o'ndan sağlık ve afiyet dilemiştir.³⁹ Farklı hadisleriyle tedavinin tevekküle aykırı olmadığını söyleyerek bu konuda ihmalkâr davrananları da uyarmıştır.⁴⁰

Hastalık denince akla hemen Eyüp (as) gelmektedir. Eyüp (as)'ın bu hastalığının on sekiz yıl, yedi yıl veya üç yıl sürdüğüne dair rivâyetler vardır.⁴¹ O, hiçbir ümitsizliğe düşmeden daima rabbine yalvarmış, Yüce Rabbimiz de O'nun duasını sevmiş ve bize aktararak şöylece ölümsüzleştirmiştir: "Eyyûb'u da hatırla. Hani o Rabbine, "Şüphesiz ki benim başıma zarar/sıkıntı/hastalık geldi, sen ise merhametlilerin en merhametlisin (sana sığındım)" diye niyaz etmişti." (Enbiya, 21/83). Eyüp (as) bu dua ile Yüce Allah'a yalvarmış ve şifa bulmuştu. Rabbimiz, bu âyetle bize de aynı şekilde dua etme imkânı vermiştir. Aynı zamanda O'ndan hiçbir zaman ümidimizi kesmememiz gerektiğini farklı birçok âyette canlı örnekleriyle ortaya koymuştur.

2.8. Kur'ân ile Ünsiyet

Yüce Allah İsra 82. âyette Kur'ân'ın bir şifa olduğuna şöylece dikkatlerimizi çekmektedir: "Biz, Kur'an'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için şifa ve rahmettir." Burada ve daha başka âyetlerde (bk. Yunus 10/57; Fussilet 41/44) Kur'ân'ın bizâtihi şifa olduğu açıkça ifade edilirken bazı insanların; "Kur'ân'ın lafzî önemli değil Arapçası önemli değil O, hastaya veya ölüye okunmak için inmemiştir önemli olan manasıdır" gibi sözlerinin dini bağlamda hiç bir karşılığı yoktur. Zira O Kur'ân'ı tutmanın O'na bakmanın, O'nu okumanın ve dinlemenin ne kadar büyük bir huzur verdiği O'nu sevenlerce her an hissedilir. Ayrıca, Kur'an sevgisi gönüllerinde olanlar zaten onu anlamak için gayret de ederler. Biri diğerine engel değildir. Asıl maksat sadece anlamını bilmek ise; onun anlamını bilmeye çalışan birçok müsteşrik bulunmaktadır. Ancak imansız bir anlamının bir faydası olmayacaktır.

Kur'an okurken ve dinlerken, müminlerin kalpleri huzura kavuşur. (Bk. el-Enfal 8/2; er-Ra'd 13/28). Bu kalp huzuru ise ruhi ve bedenî hastalıkların en etkili ilacıdır.

2.9. Dua ve İlticâ

Dua, Allah'ın yüceliği karşısında kulun aczini itiraf etmesi, sevgi ve tâzim duyguları içinde lutuf ve yardımını dilemesidir. Kur'ân-ı Kerîm'de doğrudan dua ile ilgili 200 kadar âyet bulunmaktadır.⁴²

³⁵ Bk. Karaman vd., Kur'an Yolu, 2/680. Ayrıca bk. Müslim, "Zühd", 51; Ebû Dâvûd, "Fiten", 1-5.

³⁶ Suleymân b. el-Eş'âş es-Sicistânî Ebû Dâvûd, Sunenu Ebî Dâvûd, thk. Şu'ayb el-'Arna'ûṭ (b.y.: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009) "Melâhim", 17.

³⁷ Ebû Dâvûd, "Tıb", 1.

³⁸ Müslim, "Selâm", 69.

³⁹ Ebû Dâvûd, "Edeb", 101.

⁴⁰ Bk. Abdullah Kahraman, "Tedavi", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/254-256.

⁴¹ Bk. Ömer Faruk Harman, "Eyyûb", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12/16-17.

⁴² Bk. Mustafa Çağrırcı, "Dua (Literatür)", Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/536-539.

Dua, mümin için hayatın ve kulluğun merkezinde yer alır. Furkan 77. âyetinde Rabbimiz, kendisine olan duamız sebebiyle bize değer verdiğini söyleyerek duanın kendi katındaki yerine şöyle vurgu yapmıştır. Hz. Peygamber'in ifadesinde de dua ibadetin özü sayılmış⁴³ ve Allah indinde duadan daha şerefli hiç bir şeyin olmadığına dikkat çekilmiştir.”⁴⁴

Yüce Yaratıcı kendisine yönelmemizi istemekte ve dua edenlerin duasına karşılık vereceğini şöyle bildirmektedir: “Bana dua edin ki duanızı kabul edeyim.” (el-Mü'min 40/60). “Sıkıntıya düşenler kendisine yalvardıkları zaman dualarını kabul edip sıkıntılarını gideren kim?” (en-Neml 27/62). Görüldüğü üzere dua insanın yalnız, aciz ve çaresiz kaldığında sığınacağı en güvenli limanıdır. Buna karşın bir de beddua olgusu vardır ki mümin huzurlu bir yaşam ve iyi bir akıbet için beddua almaktan şiddetle sakınmalıdır.⁴⁵

2.10. Teslimiyet

Mümin, maddi ve manevi bütün yapabileceklerini yerine getirdikten sonra, kalben ve bedenen bütün varlığıyla Yüce yaratana teslim olur. En'am 162. âyeti, müminde olması gereken teslimiyet halini çok net bir şekilde şöyle ifade ediyor: “Muhakkak benim namazım, tüm ibadetlerim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir.” Hayatın ve ölümün her an Allah'ın kudretinde ve izninde olduğu şuurunda olan bir mümin, her şeyiyle Allah'a teslim olur ve her türlü olay karşısında Yunus Emre'nin de gibi “kahrında hoş, lütfunda hoş” diyerek kalp huzuruna kavuşur.

Sonuç

Yüce Allah kâinatı yaratmış ve kurduğu sistemde insanı yeryüzünün halifesi olarak tayin ederek ona bazı sorumluluklar vermiştir. İnsanın sorumluluğu, Allâh'ın yeryüzüne koyduğu düzene sahip çıkmak ve Yüce yaratıcıya kulluk etmekken o, zaman zaman kulluğunu unutmuş, ihmal etmiş bununla da kalmamış yeryüzünü ifsat eder hale gelmiştir. Allâh-ü Teâlâ, insanların dünya ve ahiretlerinin imarı için rahmetinin eseri olarak, Peygamberler göndermiştir. Ancak insanlar Peygamberlerin bu hayat verici uyarılarını da dikkate almayıp isyan ve zulümde çok ileri gittiklerinde Allah (cc) onları farklı şekillerde cezalandırmış hatta bazen de toplu halde helak etmiştir.

Eski toplumların kendi yaptıkları azgınlıklarının neticesi olarak başlarına gelen felaketleri, onlardan ibret alarak o hale düşmememiz için Yüce Rabbimiz bizlere “âyet ve ibret” olarak aktarmıştır. Biz de bu çalışmamızda, geçmişten gerekli ders ve ibretleri almak ve günümüze ışık tutmak üzere, ilgili âyet ve hadisler doğrultusunda, toplumlara ve nihâyetinde bize kadar gelen sıkıntı, belâ ve musibetler karşısında meseleye nasıl bakmamız, nasıl hareket etmemiz ve neler yapmamız gerektiğini anlamaya çalıştık. Bu çerçevede özellikle, Günah-Musibet ilişkisi, İstiğfar-Mutluluk ilişkisine ve olan hadiselerle tedbir, tevekkül, dua ve takdir-i ilahi bağlamında bakmak gerektiğine dikkat çekmeye çalıştık.

İntihal Taraması Plagiarism Detection	Bu makale intihal taramasından geçirildi/ <i>This paper was checked for plagiarism</i>
Etik Beyan Ethical Statement	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. <i>It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.</i>

⁴³ Tirmizî, “Daavât”, 1.

⁴⁴ Tirmizî, “Daavât”, 1; Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni İbn Mâce, Sunenu İbn Mâce, thk. Muhammed Fuâd ‘Abdulbâkî (b.y.: Dâru ‘İhyâ’i'l-Kutubi'l-‘Arabiyye, ts.) “Dua”, 1. Nesrişah Saylan, “Kur’ân’da Beddua”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26/1 (2016), 123-135.

⁴⁵ Beddua hakkında daha geniş bilgi için bk. Nesrişah Saylan, “Kur’ân’da Beddua”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26/1 (2016), 123-135.

Etik Komite Onayı Ethical Approval	Fırat Üniversitesi Etik Kurulu Başkanlığının ... tarihli ... sayılı kararıyla gerekli etik izinler alınmıştır. Ayrıca, çalışmada Helsinki Bildirgesi'ndeki araştırma ilke- rine bağlı kalınmıştır. An application for ethical approval was made to Fırat University Ethics Committee and the necessary ethical permissions were obtained with the decision numbered .... dated ...2022. In addition, the study adhered to the research principles of the Declaration of Helsinki.
Yazar Katkıları Author Contributions	Çalışmanın Tasarlanması Design of Study: MŞ (%50), NÇ (%50) Veri Toplanması Data Acquisition: MŞ (%50), NÇ (%50) Veri Analizi Data Analysis: MŞ (%50), NÇ (%50) Makalenin Yazımı Writing up: MŞ (%50), NÇ (%50) Makale Gönderimi ve Revizyonu Submission and Revision: MŞ (%50), NÇ (%50)
Finansman Grant Support	Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. The authors declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması Conflict of Interest	Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir. The authors have no conflict of interest to declare
Açık Erişim Lisansı Open Access License	Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır. This work is licensed under Creative Commons Attribution- NonCommercial 4.0 International License
Telif Hakkı Copyright	Yazar(lar) Author (s): Mesut Şen – Nizamettin Çelik

Kaynakça | References

- Abduh, Muhammed - Rıza, Reşid. *Tefsîru'l-Menâr*. çev. İbrahim Tüfekçi. İstanbul: Ekin, 2011.
- Arslantaş, Nuh, İslam Dünyasında Depremler ve Algılanma Biçimleri, İstanbul, Gelenek, 2003.
- Buḥârî, Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. İsmâ'îl b. İbrâhîm el-Buḥârî el-. *el-Câmi'u-ş-şâḥîḥ*. thk. Muḥammed Zuheyr en-Nâşir. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tavḫî'n-Necât, 1422.
- Çağrıçı, Mustafa. "Dua (Literatür)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 9/536-539. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Çağrıçı, Mustafa. "Musibet". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/255-256. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Çağrıçı, Mustafa. "Tevekkül". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/1-2. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Sunenu Ebî Dâvûd*. thk. Şu'ayb el-'Arna'ût. 7 Cilt. b.y.: Dâru'r-Risâleti'l-'Âlemiyye, 2009.
- Esed, Muhammed. *Kur'an Mesajı*. çev. Cahit Koytak - Ahmet Ertürk. İstanbul: İşaret, 2002.
- Fatih Sünbül (ed.), Doğal Afetler: Pandemi ve Deprem, Ankara, Gazi Kitabevi, 2020.
- Harman, Ömer Faruk, "Eyyûb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 12/16-17. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Hürriyet Gazetesi, Erişim: 6 Aralık 2023, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/evlerdeki-korona-herkesi-hasta-etmiyor-41498448>.
- İbn Mâce, Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. Yezîd el-Ḳazvînî. *Sunenu İbn Mâce*. thk. Muḥammed Fuâd 'Abdulbâkî. 2 Cilt. b.y.: Dâru 'İḥyâ'i'l-Kutubi'l-'Arabiyye, ts.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Faḍl Muḥammed b. Mukerrem b. 'Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruveyfî. *Lisân'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Şâdir, 1414/1993.
- Kahraman, Abdullah. "Tedavi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/254-256. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2006.

- Kesgin, Salih. ““(Hastalıkta) Bulaşıcılık Yoktur’ Hadisinin İsnad Ve Metin Açısından Tahlili””. *Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi* 13/26 (2014).
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr el-. *Te’vîlâtü’l-Kur’ân*. çev. Bekir Topaloğlu. İstanbul: Ensar, 2016.
- Muslim, Ebû’l-Hasen Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbü’rî. *Şahîhu Muslim*. thk. Muḥammed Fuâd ‘Abdulbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, 1374/1955.
- Özdemir, Metin. *İlahi Adalet Ve Rahmet Penceresinden Kötülük Ve Musibetler*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017.
- Râğîb el-İşfehânî, Ebû’l-Kâsım el-Hüseyn b. Muḥammed er-. *el-Mufredât fî Ğarîbi’l-Kur’ân*. thk. Şafvân ‘Adnân ed-Dâvûdî. Dımaşk; Beyrut: ed-Dâru’ş-Şâmiyye, 1412.
- Saylan, Nesrişah. “Kur’ân’da Beddua”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26/1 (2016), 123-135.
- Teceli KARASU, Mahsum AYTEPE (ed.). *Dini İlimler Bağlamında Deprem*. Ankara: Fecr Yayınları, 2023.
- Tirmizî, Ebû ‘Îsâ Muḥammed b. ‘Îsâ et-. *es-Sunen*. thk. Beşşâr ‘Avvâd Ma’rûf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 1998.
- Kur’an-ı Kerim ve İzahlı Meal-i Alisi*. çev. Ali Fikri Yavuz. İstanbul: Sahhaflar, 2008.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. *Hak Dini Kuran Dili*. İstanbul: Eser, 3. Basım, 1979.
- Zemahşerî, Ebû’l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-. *El-Keşşaf’an Hakâ’iki Ğavamidi’t-Tenzîl ve ‘Uyuni’l-Ekâvîl fî Vucuhi’t-Te’vîl*. çev. Abdulaziz Hatip ve diğerleri. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 1. Basım, 2017.
- Hadislerle İslam*. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 4. Basım, 2020.